

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΩΜΕΡΙΤΗΣ

**Η συμβολή
της Σχολής Αρώνη
στην ίδρυση
του Πανιωνίου
Γυμναστικού Συλλόγου
Σμύρνης**

Εισήγηση
στο ΣΤ΄ Πανελλήνιο Επιστημονικό Συνέδριο
“Η Νάξος διά μέσου των αιώνων”

ΝΑΞΟΣ
1^η Σεπτεμβρίου 2018

A. Οι Κυκλαδίτες στη Μικρά Ασία

Η Σμύρνη αποτέλεσε το μεγαλύτερο και ισχυρότερο εμπορικό λιμάνι της Ανατολικής Μεσογείου, σημείο αναφοράς κάθε δραστηριότητας για τους Αιγαιοπελαγίτες και ιδιαίτερα για τους Κυκλαδίτες. Η Σμύρνη, η Ερυθραία και η Κωνσταντινούπολη υπήρξαν τα μεγάλα κέντρα καταφυγής για τους νησιώτες, ιδιαίτερα μετά την κατάκτηση των νησιών του Αιγαίου (1537) από τους Οθωμανούς, οπότε έγιναν αλλόθρησκοι μεν, αλλά οθωμανοί πολίτες. Οι συνεχείς επεκτατικοί πόλεμοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προς τα Βαλκάνια, καθώς και το ασταθές γεωπολιτικό περιβάλλον στη Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα, δημιούργησαν συνθήκες μετανάστευσης πληθυσμών κυρίως από τα νησιά προς τη Μικρά Ασία, όπου τα εργατικά χέρια, λόγω της υποχρεωτικής στράτευσης μωαμεθανών υπηκόων, δημιουργούσαν προβλήματα παραγωγής στους οθωμανούς γαιοκτήμονες.

Οι Κυκλαδίτες, οι οποίοι βίωσαν την φεουδαρχική και απάνθρωπη διοίκηση των Βενετών και των Φράγκων, παρά τη συνέχιση της ιδιότυπης δυαδικής κατοχής Φράγκων και Οθωμανών, στράφηκαν για δουλειά και καλύτερες συνθήκες ζωής προς τις πόλεις και τους οικισμούς της Μικράς Ασίας. Ιδιαίτερα μετά το 1700 ξεκίνησε μία μαζικότερη μετανάστευση Ναξιωτών στην αρχή προς την Κωνσταντινούπολη και μετέπειτα προς τη Σμύρνη και τα Βουρλά. Η αμπελοπεριοχή της Ερυθραίας με κέντρο τα Βουρλά προσέλκυσε τους Ναξιώτες εργάτες γης, ενώ η ελκυστική Σμύρνη τους τεχνίτες και τους εμπόρους. Η ανάπτυξη της Σμύρνης σύντομα πέρασε στα χέρια Ελλήνων, Αρμενίων και Εβραίων, ιδιαίτερα μετά τον 18^ο και 19^ο αιώνα, οι οποίοι κυριαρχούσαν στο εμπόριο, στο χρηματοπιστωτικό σύστημα

και στις μεταφορές. Οι Αιγαιοπελαγίτες, κυρίως Χιώτες και Κυκλαδίτες, δεν άφησαν μόνο τη σφραγίδα τους στην οικονομική ζωή της Σμύρνης και των παράλιων οικισμών της Μικράς Ασίας, αλλά και στον Πολιτισμό, ιδιαίτερα στον χώρο της Παιδείας και των Γραμμάτων. Χάρης στους ορθόδοξους Έλληνες, από το 1800 έως το 1922, είχαν ιδρυθεί μόνο στη Σμύρνη 67 Σχολεία κάθε επιπέδου, στα οποία φοιτούσαν χιλιάδες ορθόδοξα παιδιά προερχόμενα είτε από Οθωμανούς πολίτες, είτε αργότερα μετά το 1821 από Έλληνες πολίτες. Όπως συνήθως καταγράφεται, ο διχασμός της εποχής εκείνης δεν ήταν θρησκευτικός, αλλά κοινωνικός, αφού στα θέματα Παιδείας το Οθωμανικό κράτος υστερούσε θεαματικά μπροστά στη μεγάλη ανάπτυξη της Παιδείας και του Πολιτισμού από τους ορθόδοξους, οι οποίοι είχαν προάγει τη μόρφωση των νέων σε βασικό πυλώνα της στρατηγικής τους στις νέες πατρίδες τους.

B.: Η Σχολή Αρώνης.

Η πολιτιστική πορεία της Ιωνίας έχει διαγράψει έναν ιστορικό κύκλο τριών χιλιάδων ετών. Στην άνθηση όμως της Σμύρνης μετά τον 17^ο αιώνα πρωταρχικό ρόλο είχαν η εκκλησία της Σμύρνης και οι προοδευτικοί γηγενείς Σμυρνιοί και μετανάστες ελληνικής και ορθόδοξης καταγωγής, οι οποίοι κυρίως προέρχονταν από τα νησιά του Αιγαίου. Δεν είναι τυχαίο ότι τρεις Μητροπολίτες Σμύρνης υπήρξαν Κυκλαδίτες, ο εκ Μυκόνου Καλλίνικος (1765-1769), ο εκ Νάξου Άνθιμος (1797-1821) και ο εξ' Άνδρου Σεραφείμ (1831-1833), ενώ κορυφάιοι μεταξύ πολλών προσωπικοτήτων υπήρξαν οι Αδαμάντιος Κοραΐς, Νικόδημος ο Αγιορίτης, Αθανάσιος ο Πάριος, Θεόφιλος Καΐρης και ο Νικόλαος Αρώνης. Δεδομένου ότι οι Βενετοί κατακτητές κατάργησαν από το 1204 την Ορθόδοξη Εκκλησία, τους θεσμούς αυτοδιοίκησης και τα σχολεία για Έλληνες ορθόδοξους, οι μετανάστες από τα νησιά προς τη Μικρά Ασία εστερούντο ακόμα και της στοιχειώδους μορφώσεως. Η πρώτη σημαντική προσπάθεια στη Σμύρνη έγινε το 1707, όταν ιδρύθηκε κοντά στην Αγγλική Σκάλα το “Σχολείο του Χριστού” με πρώτο δάσκαλο τον Αδαμάντιο Ρύσιο από τη Χίο, το οποίο μετά από διάφορες ονομασίες ονομάστηκε τελικά “Ευαγγελική Σχολή Σμύρνης” με σιγίλλιο του Οικουμενικού Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε' το 1808. Η Ευαγγελική Σχολή αποτέλεσε το σημαντικότερο εκπαιδευτικό ίδρυμα του Μικρασιατικού και όχι μόνο Ελληνισμού. Καθοριστικό ρόλο στην εκπαιδευτική αναγέννηση εκείνων των χρόνων έπαιξαν ο Αδαμάντιος Κοραΐς και ο Ναξιώτης “δάσκαλος του Γένους” Νικόλαος Αρώνης από το Φλώτι Νάξου. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 1922 η Σμύρνη και οι γύρω περιοχές της καταμετρούσαν 250 ελληνικά σχολεία με 900

δασκάλους και καθηγητές και 40.000 μαθητές, όταν η επίσημη τουρκική διοίκηση λειτουργούσε 98 σχολεία με 200 δασκάλους και 6.300 μαθητές.

Κορυφαίο εκπαιδευτικό ίδρυμα στη Σμύρνη υπήρξε η “Σχολή Αρώνη”, η οποία ιδρύθηκε το 1852 και στην οποία φοίτησαν στα εβδομήντα χρόνια της ιστορίας της (1852-1922) 13.000 μαθητές, μεταξύ των οποίων ο Μακαριστός Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και Πάσης Ελλάδος Χρυσόστομος (Θεμιστοκλής Χατζησταύρου), από τις πιο σημαντικές μορφές της εκκλησιαστικής μας ιστορίας, τον οποίο καθαίρεσε το 1967 η Χούντα και προσωπικότητες, όπως ο Στέλιος Σεφεριάδης, ο Γιώργος Σεφέρης, ο Αριστοτέλης Ωνάσης, ο αρχιστράτηγος Λεωνίδας Παρασκευόπουλος, ο Κόκος Τενεκίδης, ο Μήτσος κα Δημήτρης Μυράτ, ο Ιωάννης Πεσματζόγλου, ο Ανδρέας Βερόπουλος, ο Αντώνης Λαιμός, ο Στέφανος Πατέρας κ.α.

Ο ιδρυτής της Σχολής Νικόλαος Αρώνης γεννήθηκε στο Φιλώτι της Νάξου το 1823. Η οικογένεια του Χριστόδουλου Αρώνη, βαρελοποιού, ο οποίος είχε γεννηθεί το 1798 στο Φιλώτι μετανάστευσε οριστικά στη Σμύρνη το 1830, μαζί με τα παιδιά του Νικόλαο (1823-1900) και Γεώργιο (1820-1897). Ο Νικόλαος Αρώνης, πριν ιδρύσει τη Σχολή του τελείωσε και δίδαξε ως γραμματοδιδάσκαλος στην Ευαγγελική Σχολή (1838-1840), στη συνέχεια τελείωσε τη Φιλοσοφική του Πανεπιστημίου Αθηνών και αργότερα δίδαξε επί οκτώ χρόνια και πάλι στην Ευαγγελική Σχολή. Ο αδελφός του Γεώργιος μετά το 1861 έγινε ιερέας, έλαβε το όνομα Μεθόδιος και εκλέχθηκε από το Πατριαρχείο διαδοχικά Μητροπολίτης Καισαρείας, Μυτιλήνης, Διδυμοτείχου και πάλι Μυτιλήνης μέχρι το θάνατό του. Η Σχολή Αρώνη ιδρύθηκε αρχικά ως “Ελληνικό Σχολείο Νικολάου Αρώνη”, μετέπειτα και αναλόγως των γεωπολιτικών εξελίξεων της ευρύτερης

περιοχής ονομάστηκε “Εμπορικόν Σχολείον”, μετέπειτα όταν το Νικόλαο Αρώνη διαδέχθηκε ο γιος του Χρήστος Αρώνης (1862-1935), επίσης φιλόλογος, ο οποίος σπούδασε στην Αθήνα και την Ιένα, μετονομάζεται σε “Ελληνικό Γυμνάσιο μετ’ Εμπορικού Τμήματος” και στη συνέχεια ως “Ελληνογαλλικό Λύκειο Χρ. Αρώνη”. Το 1911 αναγνωρίζεται ως ισότιμο σχολείο με τα ελληνικά δημόσια σχολεία του ελληνικού κράτους και ισότιμο με την Ευαγγελική Σχολή Σμύρνης, με απόφαση του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Οι Αρώνηδες καταγόntonταν από το Φιλώτι της Νάξου, έχοντας βαθιές ρίζες. Από τον παπα-Στέφανο Αρώνη (1446) μέχρι και τους μετεπαναστατικούς χρόνους του 19^{ου} αιώνα, οι Αρώνηδες κυριαρχούν ως ιερείς, πρωτοπαπάδες, νοτάριοι, οικονόμοι, κ.λ.π. Λόγω του μεγάλου αριθμού του σογιού τους, από το 1803, οπότε ο παπα-Ιωάννης Αρώνης μετέτρεψε το επώνυμό του σε Ααρών, οι Αρώνηδες εμφανίζονται και με τα δύο επώνυμα. Η μετανάστευση των Αρώνηδων προς τα Βουρλά και τη Σμύρνη ξεκίνησε από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα και συνεχίσθηκε τον 19^ο αιώνα. Ένας εκ των Αρώνηδων, ο οποίος έγινε γνωστός από το παρατσούκλι του “Τενεκές” και οι απόγονοί του ως Τενεκίδηδες, ο Κόκος Τενεκές, φέρεται να είναι και ο προπάππος του Γιώργου Σεφέρη. Ο γιος του Κόκου (Κυριάκος), ο Γεωργάκης Τενεκίδης, παππούς του Γιώργου Σεφέρη, έγινε δημογέρων, σπουδαίος επιχειρηματίας και ιδιοκτήτης ακινήτων στη Σμύρνη και τα Βουρλά. Παντρεύθηκε την Ευανθία Πεστεμαντζόγλου (Πεσμαζόγλου αργότερα) και έκανε οκτώ παιδιά. Η κόρη τους Δέσπω παντρεύθηκε τον Στέλιο Σεφεριάδη, πατέρα του Γιώργου Σεφέρη, της Ιωάννας Τσάτσου και του Άγγελου Σεφεριάδη. Τόσο ο Στέλιος, όσο και η Δέσπω φοιτούσαν στη Σχολή Αρώνη, όπου και γνωρίστηκαν.

Γ: Η ίδρυση του Πανιωνίου Γυμναστικού Συλλόγου Σμύρνης.

Η “Σχολή Αρώνη” κατέστη πρωτοπόρο εκπαιδευτικό ίδρυμα, όταν γυμνασιάρχης έγινε ο γιος του ιδρυτή της Νικολάου Αρώνη, Χρήστος, γιατί εισήγαγε στα μαθητικά της προγράμματα τη γυμναστική, τις ξένες γλώσσες (γαλλικά) και συμπληρωματικά τη μουσική.

Όπως καταγράφουν όσοι έχουν ασχοληθεί με την ιστορία του Πανιωνίου Γυμναστικού Συλλόγου Σμύρνης (Χρήστος Σολομωνίδης, Νικόλαος Λωρέντης και Πέτρος Λινάρδος), αλλά και οι τότε εφημερίδες (Αμάθεια, Αρμονία) **“Το Σεπτέμβριο του 1890, νεαροί τινές βλαστοί, των εγκριτοτέρων της Σμύρνης οικογενειών, κατά το πλείστον μαθηταί της Ελληνικής Σχολής του αιμνήστου Νικολάου Αρώνη, ωθούμενοι από μία ευγενική ιδέα, συνήλθον επί το αυτό και απεφάσισαν την ίδρυσιν Μουσικού τινός Ομίλου, εις ον έδωσαν το όνομα του Ορφέως”**. Τα γραφεία του Ομίλου εγκαταστάθηκαν στην οδό Ρόδων, κοντά στη Σχολή Αρώνη (οδός Αλάμπρας) και στο Γαλλικό Προξενείο. Πρώτος επικεφαλής ήταν ο Νικίας Τζέτζος, ο οποίος ήταν δάσκαλος στη Σχολή Αρώνη **“ενώ τα μουσικά όργανα τα δώρισε ο ρέκτης λυκειάρχης Αρώνης”**.

Ο “Ορφέας” έγινε το καμάρι της Σμύρνης, του οποίου μάλιστα πιανίστας υπήρξε και ο άλλος γιος του Νικολάου Αρώνη, ο Αντώνης Αρώνης, οφθαλμίατρος, ο οποίος δυστυχώς πέθανε νέος (1906). Οι φίλοι της άθλησης, εταίροι και αυτοί του Ορφέα αποφάσισαν το 1893 να ιδρύσουν χωρίς προστριβές νέο αθλητικής κατεύθυνσης φορέα, το “Γυμνάσιον”, για να επανενωθούν αργότερα το 1898 και οι δύο σε έναν φορέα, με το όνομα **“Πανιώνιος Γ.Σ.Σ.”** Από τότε καθιερώνονται δύο

σημαντικοί θεσμοί οι **“Πανιώνιοι Αγώνες”** και οι **“Σχολικοί Αγώνες”**. Βραβείο στον β' ποιητικό διαγωνισμό έλαβε το 1902 ο Στέλιος Σεφεριάδης, ο οποίος ανακηρύχθηκε από Επιτροπή (Νίκος Πολίτης, Δ. Σακελλαρόπουλος, Αριστομένης Προβελέγγιος) μεταξύ 26 υποψηφιοτήτων για το έργο του **“Από το συρτάρι μου”**. Ο Πανιώνιος ως ενιαίος πλέον σύλλογος είχε στόχους **“πολιτιστικούς, αθλητικούς, πατριωτικούς”**. Τον ύμνο του Πανιωνίου έγραψε ο νεαρός τότε **Στέλιος Σπεράντζας**, μετέπειτα γιατρός και λόγιος, με οικογενειακή καταγωγή από τη Σίφνο. Από το 1911 **επίτιμος Πρόεδρος του Πανιωνίου υπήρξε ο Μητροπολίτης Σμύρνης και μετέπειτα Άγιος μάρτυρας Χρυσόστομος**, ο οποίος βοήθησε με πλείστους τρόπους την ισόρροπη ανάπτυξη του εκπαιδευτικού και αθλητικού πνεύματος του νέου συλλόγου. Έτσι, ο Πανιώνιος μαζί με την ανάπτυξη του αθλητισμού, προκήρυσσε Ποιητικούς και Μουσικούς διαγωνισμούς με μεγάλη συμμετοχή. Ήδη από τότε ο Πανιώνιος διέθετε 14 αθλητικά τμήματα, τα οποία και πρωτεύουν σε αγώνες, τόσο στη Σμύρνη, όσο και στην Ελλάδα, μεταξύ των οποίων και το ποδόσφαιρο.

Σε όλους τους πρώτους σχολικούς αγώνες οι μαθητές της Σχολής Αρώνη σάρωναν τα βραβεία και ιδιαίτερα στη σουηδική γυμναστική. Η Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων, μετά από το μεγάλο αριθμό διακρίσεων σε αγώνες γυμναστικής της Σχολής Αρώνη της απένειμε τιμήs ένεκεν το επαμειβόμενο κύπελλο.

Μετά τη δραματική καταστροφή του Μικρασιατικού Ελληνισμού και της Σμύρνης ο Πανιώνιος με τη βοήθεια του **“μαύρου καβαλάρη”** στρατηγού Νικολάου Πλαστήρα ανασυντίθεται (Γενική Συνέλευση στις 20.11.1922 στα αποδυτήρια του Παναθηναϊκού Σταδίου), ενώ το 1930 ο Υπουργός Παιδείας Γεώργιος Παπανδρέου χορηγεί στον Πανιώνιο

“χώρο για ελεύθερη χρήση δημόσιου σχολικού γυμναστηρίου στον υπό διαμόρφωση συνοικισμό της Νέας Σμύρνης”, ο οποίος το 1938 διαμορφώθηκε σε στάδιο της πόλης, με Κοινοτάρχη τον μετέπειτα Δήμαρχο Ν. Σμύρνης Αθανάσιο Καρύλλο.

Τόσο στα χρόνια του Πανιωνίου της Σμύρνης, όσο και της Νέας Σμύρνης, ο Πανιώνιος υπήρξε φυτώριο μεγάλων αθλητών, τόσο στο λαοφιλές ποδοσφαιρικό του τμήμα, όσο και στα δεκάδες τμήματα του κλασσικού αθλητισμού και του μπάσκετ (Πεντζαρόπουλος, Παπουλίδης, Σαραβάκοι, Δέδες, Χαΐτας, Φάνης Χριστοδούλου, Λινάρδος, Λίμα, Βαρίκας, Αναστόπουλος, Μαύρος, κ.α.).

Στον Πίνακα Τιμής των Μεγάλων Ευεργετών για την περίοδο 1898-1922 μεταξύ των λίγων ονομάτων, τα οποία αναφέρονται με πρώτο, ως Επίτιμο Πρόεδρο τον εθνομάρτυρα Μητροπολίτη Χρυσόστομο, λάμπει και αναφέρεται και ως μέγας δωρητής ο Νικόλαος Αρώνης. Αργότερα, θα αναγνωρισθεί και θα τιμηθεί και ο γιος του Χρήστος Αρώνης, στυλοβάτης της σύζευξης του Πολιτισμού με τον Αθλητισμό, όπως και ο γιος του Νίκος Αρώνης, “ο καλύτερος και στενότερος φίλος του Γιώργου Σεφέρη”, όπως μαρτυρεί η Ιωάννα Σεφεριάδη-Τσάτσου. Η Νέα Σμύρνη τίμησε την οικογένεια Αρώνη, δίδοντας σε έναν δρόμο της το όνομα “Αρώνης”.

Δεν είναι, τέλος τυχαίο, ότι ο μοναδικός μεγάλος σύλλογος με έδρα το Φιλώτι Νάξου ονομάζεται **“Αθλητικός και Μορφωτικός Σύλλογος Φιλωτίου”** συνεχίζοντας έτσι τους στόχους σύζευξης σώματος και πνεύματος, όπως ο Πανιώνιος Γ.Σ.Σ. από το ξεκίνημά του.